

**KAZAK JIRAV VE AKINLARININ DİLİNDEKİ FARKLI GRAMER
YAPILARI**

**DIFFERENT GRAMMAR STRUCTURES IN THE LANGUAGE OF
KAZAK JIRAV AND AKINS**

Ercan PETEK*

Özet

Kazaklar oldukça zengin bir sözlü edebiyat kültürüne sahiptirler. Bu sözlü edebiyat kültürü içerisinde jırav ve akınların mirası özel bir önem taşımaktadır. Jırav ve akınların mirası edebi yönden araştırılmış olmakla birlikte Türkiye türkolojisinde bu eserler üzerine ciddi bir dil incelemesi yapılmamıştır. Kazakistan’da yapılan dil incelemeleri de sınırlıdır. Kazak edebiyatında ve Kazak edebiyat tarihi eserlerinde jırav ve akınların eserleri “Kazak Hanlığı Devrindeki Edebiyat” başlığı altında ele alınmaktadır. Bu eserler sözlü edebiyat ürünleridir. Söz konusu şiirler yalnızca Kazaklar arasında değil, Türk dünyasının diğer toplulukları tarafından da sözlü edebiyat ürünleri olarak kabul edilmekte ve söylenmektedir. Tarihi kaynaklar 12. yy.dan sonra Kazakistan’ın batısında Oğuz nüfusunun bulunmadığı yönünde bilgiler verse de özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda bu bölgede ömür süren Kazak jırav ve akınlarının dilinde Oğuzca unsurlar olduğu görülmektedir. Meselâ, 1. teklik şahıs zamirinin ilgi hâliyle çekimi (meniñ yerine benim “benim”); belirsiz gelecek zaman 1. teklik şahıs olumsuz çekimi (ökinbespin yerine ökinben “pişman olmam”); emir kipi (jırav ve akınların dilinde, birkaç örnekte, 1. teklik şahıs çekiminde -(A)yIn yerine -AyIm) vb. 20. yy.ın başında Mangışlak bölgesine gezi düzenleyen Richard Karuts isimli bir gezgin de bu bölgede yaşayan iki Türkmen boyuyla karşılaştığını ifade etmiştir. Çağdaş Kazakça ile karşılaştırıldığında 15-17. yy. jırav ve akınlarının dilinde farklı gramer yapılarının kullanıldığı görülmektedir. Dikkate değer diğer bir nokta ise bu farklı yapıların genellikle Kazakistan’ın batı diyalektlerinde kullanılıyor olmasıdır. Bu yapıları kullanan jıravlar da Kazakistan’ın batısında yaşamışlardır. Biz bu makalede 15-17. yy.lar arasında yaşayan Kazak jırav ve akınlarının sözlü edebiyat ürünlerindeki farklı gramer yapıları üzerinde durduk.

Anahtar Kelimeler: Kazak jırav ve akınları, Oğuzca, Kazak, Kazakistan.

Summary

The Kazakhs have a very rich oral literary culture. In this oral literary culture, the inheritance of jırav and akin has the special importance. The heritage of Jırav and akin has been studied in the literary aspect, but a serious language examination was not conducted on these works in turcology in Turkey legacy of the influx being researched literary direction along turcology in Turkey. The language studies in Kazakhstan are also limited. In the Kazak literature and in the History of Kazakh literature, the works of jırav and akin are handled under the heading "Literature in the Kazakh Khanate Period". These works are

---

* Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Türk Dili Okutmanı. Kentav-Kazakistan. Khoja Ahmet Yassavi Kazakh-Turkish International University, Turkish Language Instructor. Kentau-Kazakhstan. E-posta: ercanp22@gmail.com

oral literary products. The poems are considered to be oral literary products not only among the Kazakhs but also by other communities of the Turkic world. Historical sources give information on the absence of the Oghuz population in the west of Kazakhstan after the 12th century, but especially in the 15th and 16th centuries the languages of Kazakh jirav and the akin has a lot of Oghuz elements in that region. For example, the attraction of the uniqueness of the 1st person ("mine" instead of "meni"); uncertain future time I. uniqueness negative attraction ("I do not regret"); imperative mode (in the language of the griev and the influences, in some examples, in the uniqueness of the 1st person - instead of (A) -year). Richard Karuts, who organized a trip to the Mangashlak region at the beginning of the nineteenth century, said that a named traveler also met two Turkmen boys living in this region. Compared to modern Kazakh languages, it is seen that different grammatical structures are used in the language of jirav and akin in 15-17th century. Another point worth noting is that these different structures are usually used in Kazakhstan's western dialects. The jiravs who used these structures lived to the west of Kazakhstan. In this article we talked about the different grammatical structures in the oral literary products of Kazakh jirav and akin that lived between the 15-17th centuries.

Keywords: Kazakh jirav and akins, Oghuz, Kazakh, Kazakhstan.

Giriş

Kendisi jır, tolgav yaratabilmekle birlikte eskiden kalıplaşan yaratımları, jırları tekrar düzenleyip geliştirerek kopuz veya dombıra eşliğinde nesilden nesle aktaran icracılara jirav denilmektedir (Arıkan, 2010: 17). Jıravlar sözlerinin gücü sayesinde toplumda büyük saygı görmüşler ve kendi boylarının liderliği derecesine kadar yükselmişlerdir. Orta çağdaki Oğuz-Türk destanı Kitab-ı Dedem Korkut'ta Korkut hakkında söylenen sözler eski zamanlarda söz ustalarının halk arasında ne kadar tesirli olduğunu gösteriyor: "Oğuzların başına zor bir iş gelse fetvayı Korkut Ata verirmiş. Önemli meselelerin hepsinin de ona danışılması gerekirmiş. Korkut Atanın verdiği tavsiyeler yerde kalmazdı. Onun ak dediği algış, kara dediği kargış olurdu". Elbette böyle bir ünü, itibarı Korkut bilgeliği sayesinde elde etmiştir.

Göçebeler arasında söz ustaları bazen soyuna bakılmaksızın büyük unvanlar elde etmişlerdir. Klasik Arap şiirinin meşhur temsilcilerinden biri olan Antara'nın soyunun köle, teninin kahverengi olduğuna bakılmaksızın sanatı sayesinde kendi boyunun liderliği derecesine ulaştığı bilinmektedir. Ancak bu özel bir durumdur. Kendi hanları yanında büyük itibar sahibi olan Şalkiyiz, Jiyembet gibi jıravlar bozkır feodallerindedir. Ancak onlar bu itibarı feodal olmaları sebebiyle değil sözlerinin gücüyle kazanmışlardır. Jıravlar savaş zamanlarında mensup oldukları boyların askerî liderlik görevini de üstlenmişlerdir. Meselâ, Şalkiyiz, Jiyembet, Kaztuvgan, Dospambet gibi Kazak jıravları komutan bahadırlardır.

E. Petek. Kazak Jırav ve Akınlarının Dilindeki Farklı Gramer yapıları.

Kazak halk müziği icracılarına Kazaklar, akın, öleñşi ve eñşi demektedirler. Kazak bilim adamlarına göre akınlar bu hiyerarşide en ön sırada yer alırlar; çünkü onlar sadece icracı değildirler, yaratıcılar ve aynı zamanda jırav ile jırşıl gibi destancıdır. Akınlar ayrıca kendi akınlık kabiliyetini dinleyici önünde atışmalara katılarak kanıtlamak zorundadırlar (Arıkan, 2010: 24).İsmailov'a göre, akın terimi, sadece icracı (jırlavcı-pevets), hikâyeci (skazitel) manasında değil, aynı zamanda yaratıcı-icracı (poet) manasında da kullanılmaktadır. Bu yüzden akın sözcüğünün manası hem yaratıcı-icracı, hem icracı, hem hikâyeci hem de irticalen söyleyebilme gibi özellikleri içerisinde barındırmaktadır, yani akın kavramı; jırav, jırşı, öleñşi gibi kavramların hepsini içine almaktadır (İsmailov, 1956: 18).

XV. yy.da yazıya geçirilen Kitâb-ı Dedem Korkut'ta akınlar "ozan" olarak adlandırılmışlardır. Kazak akınları da Dede Korkut kitabındaki ozanlar gibi diyar diyar gezip meclislerde, şölenlerde öleñ söylemişlerdir. Bu da akınlık mektebinin eskiliğini göstermektedir. Gündelik yaşamın bir ihtiyacı olarak akınlık geleneği ortaya çıkmıştır. Jıravların şiirleriyle karşılaştırıldığında akınların şiirleri tema bakımından çok çeşitlidir. Akınlar, jıravların sözünü etmeye utandığı ufak tefek şeyler üzerine de şiirler söylemişlerdir. Jıravlar kahramanlık jırları söylerken akınlar lirik-epik jırlar üretmişlerdir. "Qozı Körpeş – Bayan Suluw", "Qız-Jibek" gibi jırlar ilk olarak akınlar sayesinde yayılmıştır. Akınların repertuarı hakkında söz etmek gerekirse şunları söyleyebiliriz. Mesela, Kazakbay ve Köşelek akınlar şu jırları bilirlermiş: "Oraq-Mamay", "Närik", "Kör-uglı", "Qarasay-Qazıy", "Qobilandı", "Alpamıs", "Qarabek", "Manaşı", "Äleke", "Qubagul", "Qambar", "Er Baqı", "Törehan", "Elewsin", "Kileñ men Börıbay", "Qız-Jibek", "Eset-Bögembay", "Jänibek", "Telagıs", "Bozjigit".

XV ve XVI. yy.larda yaşayan Asan Kaygı, Kaztuvgan, Dospambet ve Şalkiyiz adlı jıravlar Kazaklarla birlikte Nogaylar, Kırım Tatarları, Karakalpaklar gibi Türk topluluklarının da sözlü edebiyat temsilcileridir.XV ve XVI. yüzyıllarda Kazak ve Nogay halklarını kuran boylar etnik olarak aynı boylardı. Kazak ve Nogay edebiyatlarının kökü de birdi. Bu yüzyıllarda iki halkı oluşturan boylar bir aradaydı. Hatta Nogay Ordasını oluşturan boylardan bazılarını sonraki dönemde Kazak Hanlığını oluşturan boylar arasında da görüyoruz.Söz konusu dönemlerdeki (XV-XVII. yy.) ürünlere temiz Kazak dilinde yazılmış nüshalar demek yerine bu ürünleri Kazak ve Nogay dillerinin ortak eserleri olarak tanımlamak doğru olur. Çünkü Şokan Valihanov'un dediği gibi Jänibek Han'ın beylik kurduğu dönemde Kazak ve Nogay halklarının birlikte yaşamış oldukları dönem öleñ-jırların altın devri olmuştur. Şokan, Jiyrenşe şeşen efsanelerinin,

“Nogaylı filozofu” Asan Kaygı tolğavlarının, Äz Jänibek sözlerinin Nogay-Kazak devrinde ortaya çıktığı fikrini ileri sürüyor. Sadece Jiyrenşe ile Asan Kaygı’yı değil XV-XVI. asırlarda yaşayan Dospambet, Kaztuvgan ve Şoban’ı da Nogay-Kazak jıravları olarak kabul etmek gerekir.

Farklı Gramer Yapıları

Çağdaş Kazakça ile karşılaştırıldığında 15-17. yy. jırav ve akınlarının dilinde farklı gramer yapılarının kullanıldığı görülmektedir. Tarihi kaynaklar 12. yy.dan sonra Kazakistan’ın batısında Oğuz nüfusunun bulunmadığı yönünde bilgiler verse de özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda bu bölgede ömür süren Kazak jırav ve akınlarının dilinde Oğuzca unsurlar olduğu görülmektedir. Meselâ, I. teklik şahıs zamirinin ilgi hâliyle çekimi (meniñ yerine benim “benim”); belirsiz gelecek zaman I. teklik şahıs olumsuz çekimi (ökinbespin yerine ökinben “pişman olmam”); emir kipi (jırav ve akınların dilinde, birkaç örnekte, 1. teklik şahıs çekiminde -(A)yIn yerine -AyIm) vb.

1. Çokluk Eki

İsimlerin ifade ettiği varlıkların birden fazla olduğunu belirten; yani çokluk durumlarını yapan işletme ekleridir (Koç 2004: 200). Bu konuda Z. Korkmaz “Türkiye Türkçesinde adlar, sayı bakımından ya teklik ya da çokluk gösterirler. Böylece dilimizde teklik ve çokluk biçiminde yalnız iki sayı türü bulunmaktadır. Cins adları yalın durumları ister somut ister soyut olsun, hep teklik; +lAr almış olarak da hep çokluk bildirirler” (Korkmaz 2003: 198). l > d > t değişimine bağlı olarak Kazak Türkçesinde çokluk eki aşağıdaki şekillerde bulunmaktadır. Ancak jırav ve akınların dilinde iki örnekte bu ekin benzeşmeye uğramadan kullanıldığı görülmektedir:

*Argımaq aruw **atlar** seskense / Aq tigerdiñ qarsı aldında juwsar ma*
(Şalkiyiz)

*Arqanıñ bawrın qıdırımay / Argımaq aruw **atlar** arıtpay* (Şalkiyiz)

2. Belirsiz (Tahmin) İfadeli Gelecek Zaman

Tahmin ifadeli gelecek zamanın Kazak Türkçesi gramerlerindeki karşılığı *boljaldı keler şaktır*. Çekime giren fiilin gelecekte gerçekleşecek bir eylem olduğu bilinmekle beraber gerçekleşeceği zaman belirsizdir. Bu zamanın eki -(A)r ekidir. I. tip şahıs ekleriyle çekime girer. Belirsiz gelecek zaman I. teklik şahıs olumsuz çekimi Kazak Türkçesinde -mAspIn yapısıyla kurulur. Çağatay Türkçesinde ise bu zamanın çekiminde -mAn yapısı kullanılır. Ancak jırav ve akınların dilindeki bazı örneklerde bu zamanın çekimi Çağatay Türkçesinde olduğu gibidir (-mAn, -BAn). Bu yapı Çağatay

E. Petek. Kazak Jırav ve Akınlarının Dilindeki Farklı Gramer yapıları.

Türkçesine Oğuzcadan giren bir yapıdır: ökinbespin yerine ökinben “pişman olmam” (III-4, 126); şıdamaspın yerine şıdaman (V-2, 81).

Tolgamalı ala balta qolga alıp / Top bastadım, ökinben (Dospambet).

Qayratım qanşa qaytsa da / Muniña, xanım, şıdaman (Jiyembet)

Qaragayga qarsı bitken butaqpın / Baltalasañ da ayrılman (Aqtamberdi).

3. Emir Kipi

Tasarlama kipi eklerinden biri olan bu ekler tasarlanan hareketi emir şeklinde ifade eder, hareketin emirle yapılmasına işaret eder (Ergin, 2009: 304). Bu konuda Z. Korkmaz “Bu kalıpta kip ekleriyle şahıs ekleri içiçe girmiştir. Fiil kök veya gövdesine getirilen kip eki, aynı zamanda şahıs da karşıladığından, kipe ayrıca şahıs ekleri getirilmez. Dolayısıyla her şahıs için ayrı bir emir eki vardır” demektedir (Korkmaz, 2003: 665). Emir çekiminin 2. kişideki emir anlamı, 1. ve 3. kişilere nazaran daha kuvvetli ve nettir (Koç, 2004: 278).

Kazak Türkçesinde istek kipi I. teklik şahıs çekimi Çağatay Türkçesinde olduğu gibi -(A)y(In)’dir. Ancak jırav ve akınların dilindeki bir örnekte Oğuzcada olduğu gibi -(A)yın yerine -AyIm yapısının kullanıldığı görülüyor: bileyin yerine bileyim (I-3, 31).

Bileyim men jaman kün / Bolatsız qılış keserin (Asan Qaygı)

Çağatay Türkçesinde emir 2. teklik şahıs çekimi ya eksizdir ya da -ğıl/-ğın ekleriyle yapılır. Kazak Türkçesinde de bu çekim eksizdir. Kazak Türkçesi gramerlerinde -gIl eki gösterilse de aktif olarak kullanılmaz. 2. teklik şahıs çekiminde görülen -gIl eki Kazak Türkçesinin Batı diyalekti, Karakalpak ağzı ile Kazak Türkçesinin Güney diyalekti Çimkent ağzında kullanılmaktadır. Jırav ve akınların dilinde de bazı örneklerde kullanıldığı görülür: salma yerine salmagıl (I-5, 91); alma yerine almagıl (I-5, 93).

Adam äziz aytar dep / Köñiliñdi salmagıl (Asan Kaygı)

Näpsi aldawşı dspanniñ / Nasıyxıtın almagıl (Asan Kaygı)

Çağatay Türkçesinde istek 1. çokluk şahıs çekimi -(a)lı(ñ/m) ekleriyle yapılır. Kazak Türkçesinde ise bu çekim -(A)yIk eki ile yapılır. Ancak jırav ve akınların dilinde birkaç örnekte 1. çokluk şahıs çekiminde -(A)yIk yerine -(A)llk eklerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu yapı, Çağatay Türkçesindeki kullanıma yakındır. R. Sızdık, KTEJ’de istek 1. teklik şahıs çekimindeki bu yapının Nogayca olduğunu belirtiyor. 1. çokluk şahıs çekiminde görülen -(A)yIk yerine -(A)llk yapısı Kazak Türkçesinin Güney diyalekti Yedisu ağzı ile Batı diyalekti Mangıstav ağzında -All şeklinde

kullanılmaktadır: küleyik yerine külelik (IV-12, 262); oynayıq yerine oynalıq (IV-12, 262).

Külelik te oynalıq / Kiyelik te işelik (Şalkiyiz)

Emir kipindeki fiilin emirlik anlamını kuvvetlendirmek için, bu yapıdaki sözcüklere -şı, -şi eki eklenebilmektedir. Bu ekin, 1. kişiyle çekilmiş şekilleri “isteme”; 2. kişiyle çekilmiş şekilleri vurguya bağlı olarak “şiddetli emir” veya “yalvarma”; 3. kişiyle çekilmiş şekilleri ise “rica” anlamı katar (Koç, 2004: 279).

Jırav ve akınların dilinde, bir iki örnekte -şI yerine -sAnA yapısının kullanıldığı görülmektedir. Bu yapı Kazak Türkçesinin Batı diyalektinde de kullanılmaktadır:

min-sana: *Top tarqamay min-sana* “topluluk dağılmadan binsene” (Buqar)

je-sana: *Eliñniñ qamın je-sana* “memleketin halini düşünsene” (Buqar)

ayt-sana: *Esilip keñes ayt-sana* “acıyıp tavsiyede bulunsana” (Buqar)

4. Ek-Fiilin Şimdiki (Geniş) Zaman Çekimi

Ek-fiilin isimlerle şimdiki zaman çekimi Eski Türkçede er-ür-men, er-ür-biz gibi şekillerle yapılmaktaydı (Koç, 2004: 284). Ancak Kazak Türkçesinde er- yardımcı fiilin düştüğü ve çekimde sadece zamir kökenli şahıs eklerinin kullanıldığı görülmektedir. Türkiye Türkçesinde -DİR eki olarak ek-fiilin şimdiki (geniş) zamandaki 3. kişi çekimlerinde kullanılmakta olan ve Eski Türkçedeki tur-ur > dur-ur > -DİR değişimiyle ortaya çıkmış bulunan yapı günümüz Kazak Türkçesinde ek-fiilin şimdiki (geniş) zamandaki 3. kişi çekimleri eksizdir (Koç, 2004: 284). Ancak, jırav ve akınların dilindeki bazı örneklerde, Çağatay Türkçesinde olduğu gibi, 3. teklik şahısta tur-ur yapısından ekleşen -DİR bildirme ekinin kullanıldığı görülmektedir. Bu ek, Kazak Türkçesinin Güney diyalektinde, Şuv ağzında kullanılmaktadır: jelden-dür (IV-3, 19); tügel-dür (V-4, 103).

5. I. Teklik Şahıs Zamirinin İlgi Haliyle Çekimi

Kazak Türkçesinde I. teklik şahıs zamirinin ilgi hâliyle çekimi Çağatay Türkçesinde olduğu gibidir. Ancak jırav ve akınların dilinde pek çok örnekte *meniñ* yerine *menim* “benim” biçiminde çekimlendiği görülür. R. Sızdık, KTEJ’de bunun Nogayca bir unsur olduğunu belirtse de biz bunun Oğuzcanın tesiriyle kullanıldığını düşünmekteyiz.

Salp-salpınşaq anaw üş özen / Salwalı benim ordam qongan jer (Kaztuwgan).

E. Petek. Kazak Jırav ve Akınlarının Dilindeki Farklı Gramer yapıları.

*Täñiriniñ özi bergen küinde / Xan ulınan artıq edi **menim** nesibem!*
(Dospambet)

***Menim** iyem Temir is etse / Aynalañdı berik eter (Şalkiyiz)*

***Menim** erligimdi surasañ / Jolbarıs penen ayuwday (Jiyembet)*

Sonuç

Görüldüğü üzere 15-17. yy. jırav ve akınlarının dilinde Kıpçak dışı gramer yapıları göze çarpmaktadır. Bazen vezin bazen de kafiye gereği farklı leksik unsurlar ve gramer yapıları kullanılmakla birlikte dönemin sosyal ve siyasal koşulları düşünüldüğünde bu farklılığın başka sebepleri de olabilir. Tarihî kaynaklar 12. yy.dan sonra Kazakistan'ın batısında Oğuz nüfusunun bulunmadığı yönünde bilgiler verse de özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda bu bölgede ömür süren Kazak jırav ve akınlarının dilinde Oğuzca unsurlar olduğu görülmektedir. 20. yy.ın başında Mangışlak bölgesine gezi düzenleyen Richard Karuts isimli bir gezgin de bu bölgede yaşayan iki Türkmen boyuyla karşılaştığını ifade etmiştir (Karuts, 2016: 19).

Bu durumda jırav ve akınların dilinde Oğuzca unsurlar bulunmasının iki nedeni olabilir:

I. Bu Oğuzca unsurlar eski Türk yazı dili döneminden kalan uzantılardır.

II. Kazakistan'ın batı bölgesinde 20. yy.ın başına kadar Oğuz boyları bulunduğu için Oğuzca unsurlar kullanılmıştır (Petek, Adilov, 2017: 679).

Kaynakça

- Arıkan, Metin. (2010). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Kazak Jırav ve Akınları*, Elik Yayınları.
- Eckmann, Janos. (2009). Çeviren: Günay Karaağaç, *Çağatayca El Kitabı*, 4. Baskı, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ergin, Muharrem. (2009). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım.
- Karuts, Richard. (2016). Çeviren: Hüseyin Polat, *Mangışlak'taki Türkmen ve Kırgızlar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Koç, Kenan, Doğan, Oğuz. (2013). *Kazak Türkçesi Grameri*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Magavin, Muhtar. (1989). *Bes Gasır Jırlaydı (1-2)*, Almatı: Jazuşı.
- Nurmagambetov, Ä. (1986). *Qazaq Govorlarınıñ Grammatikası*, Almatı: Gılım
- Petek, Ercan, Adilov, Marlen. (2017). "Kazak Atasözleri ve Deyimleri ile Sözlü Edebiyat Ürünlerinde Ortaklaşan Oğuzca Unsurlar", Büyük Bozkır: II. Sosyal Bilimler Forumu, Astana 2017, 672-680.

Түйіндеме

Қазақ халқының ауыз әдебиеті мәдениеті өте бай. Ауыз әдебиеті мәдениетінде жырау мен ақындардың орны ерекше. Ақын-жыраулардың мұралары әдеби тұрғыдан зерттелсе де, Түркия түркологиясында олардың мұраларының тілі зерттелмеген. Қазақстанда жүргізілген зерттеулер де шектеулі. Қазақ әдебиетінде және қазақ әдебиеті тарихы мұраларында ақын-жыраулардың еңбектері «Қазақ хандығы кезеңіндегі әдебиет» ретінде зерттелген. Бұл мұралар тек қазақтар арасында емес, түркі әлемінің басқа да халықтарының ауыз әдебиеті мұралары саналады. Тарихи еңбектер XII ғасырдан кейін Қазақстанның батысында оғыз халықтары мекен етпегені туралы мәлімет берсе де, әсіресе, XV-XVI ғғ. осы аймақта өмір сүрген қазақ ақын-жырауларының тілінде оғыз тілінің элементтері көрініс тапқан. Мысалы, 1-жақ жіктеу есімдігінің ілік септігімен жіктелуі (менің – менім); ауыспалы келер шақ 1-жақ болымсыз түрі (өкінбеспін – өкінбен); бұйрық райы 1-жақта – айын – айым, т.б. XX ғасырдың басында Маңғышлақ аймағына экспедиция жүргізген Ричард Каруц есімді саяхатшы бұл аймақта мекендеген екі түркімен тайпаларымен кездескендігің айтады. Қазіргі қазақ тілімен салыстырғанда XV-XVII ғғ. ақын-жыраулардың тілінде әртүрлі грамматикалық құрылыстар көрініс тапқан. Мақала XV-XVII ғғ. арасында өмір сүрген қазақ ақын-жыраулардың өлең-жырларындағы түрлі грамматикалық құрылымдарды зерттеуге арналған.

Кілт сөздер: Қазақ ақын-жыраулары, оғыз тілі, қазақ, Қазақстан.

(Е.Петек. Қазақ жырау-ақындарының тіліндегі әртүрлі грамматикалық құрылыстар)

Аннотация

У казахского народа очень богатая культура устного народного творчества. В этой культуре устного народного творчества особое значение имеет наследие жырау и акынов. Наследие жырау и акынов исследуются с литературной точки зрения, но язык их наследия не был серьезно исследован в турецкой тюркологии. Исследования в Казахстане также ограничены. Произведения акынов и жырауов в казахской литературе и в истории казахской литературы изучаются как «Литература в период Казахского ханства». Это наследие устного народного творчества принадлежит не только казахскому народу, а всему тюркскому миру. Несмотря на то, что исторические труды доказывают, что после XII века на западе Казахстана не проживали племена огузов, в языке произведений казахских жырау и акынов, особенно которые проживали в данном регионе в XV-XVI веках, имеются элементы огузского языка. Ричарда Каруц, который в начале двадцатого столетия руководил туристической экспедицией в Мангышлакский регион, также заявил, что он встретился с двумя туркменскими племенами в данном регионе. По сравнению с современным казахским языком, в языке акынов и жырау XVI-XVII веков имеются различные грамматические конструкции. В данной статье мы исследуем различные грамматические структуры в устном народном творчестве казахских жырау и акынов, проживавших в XV-XVII веках.

Ключевые слова: Казахские жырау и акыны, огузский язык, казахи, Казахстан.

(Е. Петек. Различные грамматические конструкции в языке казахских акынов и жырау).